

Nietzscheci Bir Komünist: Foucault

A Nietzschean Communist: Foucault

Elif Ergün

Özet

Bu çalışmanın amacı, Foucault'nun Marx ve Marksizm'le ilgili düşüncelerini ele almaktır. Foucault'nun Marx ve Marksizm'le ilişkisi yaşadığı dönemin siyasal olaylarından ayrı düşünülemez. Foucault, metinlerinde -adını anarak yazdığı kısa bir makale dışında- Marx'tan pek az bahseder. Ancak bu kendi deyimiyile Marx'ı görmezden geldiği anlamına gelmez. Ona göre iyi Marx okuyucuları, Foucault'nun metinlerinde adı olmasa da Marx'ı hemen fark edeceklerdir. Onun bu tavrında dönemin Marksistlerine dair eleştirinin de payı vardır. Fransa'da o yıllarda en çok tartışılan konulardan biri merkezileşmeye karşı yeni bir politika üretmenin imkânı meselesiydi. Bu temel sorun Foucault için de oldukça önemli bir yerdedir. Onu, her türlü hak ihlaline karşı politik bir figüre dönüştüren şey asıl budur.

Abstract

This article aims to examine Foucault's ideas about Marx and Marxism. Foucault's relationship with Marx and Marxism is inseparable from the political events of his time. Foucault mentions little of Marx in his texts, except for a short article he wrote in reference to his name. But this does not mean that he has ignored Marx. According to him, good Marx readers will immediately recognize Marx, even though his name is not in Foucault's texts. In this attitude, criticism of the Marxists of the time also has its share. One of the most discussed issues in France during those years was the question of the possibility of creating a new policy against centralization. This main problem is also very important for Foucault. This is the main thing that turned him into a political figure against all kinds of rights violations.

Politik figüre dönüştüğü yıllarda Foucault, Nietzsche'yi keşfeder. Yeni politikanın imkânını, mücadele biçimlerinin nasıl olacağını Marx'ta değil Nietzsche'de bulur. Foucault'nun Nietzsche'ye duyduğu ilgi, Marksizm'i ya da komünizmi geride bırakmanın bir yolu değildir. Tam tersine, Komünizmden beklentilerini karşılayacağını düşündüğü neredeyse tek yoldur. Foucault, özel mülkiyet, sınıf çatışması, proletarya ya da işçi sınıfına dair teorik tartışmalardan ziyade iktidar ve iktidar ilişkileri üzerine düşünür. İktidar nedir? İktidar ilişkileri nasıl kurulur? İktidarın sınırını ne belirler? gibi bir dizi soru onu Nietzsche üzerinden Marx'a bağlar.

Bu çalışmada öncelikle Foucault'nun Marx'la ilişkisini anlamak için onun politik eylemleri üzerinde durulacaktır. Basın açıklamaları, özgür üniversite deneyimi, sayısız eylemlere katılan Foucault için yeni politikanın imkânı burada saklıdır. Üstelik bu eylemler, Fransa ile sınırlı değildir. İran, İspanya, Tunus, Cenevre gibi dünyanın birçok yerinde farklı hak ihlallerine karşı Foucault desteğini esirgemez. Foucault, öğrenciler, hapisane mahkûmları, göçmenler kısaca hakları farklı iktidarlara gasp edilenlerin yanında durur. Bu eylemlilik dönemine bakış bizlere Foucault'nun politik kavrayışının ipuç-

In the years when he became a political figure, Foucault discovered Nietzsche. The possibility of the new politics is found not in Marx but in Nietzsche, how the forms of struggle will be. Foucault's interest in Nietzsche is not a way to leave Marxism or communism behind. On the contrary, it is almost the only way he thinks will meet his expectations from Communism. Foucault thinks about power and power relations rather than theoretical discussions about private property, class conflict, the proletariat or the working class. What is Power? How do power relations work? What defines the limit of power? A series of questions, such as Nietzsche, connects him to Marx.

In this article, it will focus primarily on Foucault's political actions in order to understand his relationship with Marx. Press releases, the experience of a free university, the possibility of a new policy for Foucault, who participated in numerous actions, is found here. And these actions are not limited to France. Iran, Spain, Tunisia, Geneva and many other parts of the world, such as Foucault support against different rights violations. Foucault, the students, the prison prisoners, the immigrants, in short, stand with those whose rights have been usurped by different powers. A look at this period of activism will

larını verecektir. Çalışmanın ikinci alt başlığında ise Foucaultcu iktidar ve iktidar ilişkilerinden söz edilecektir. Bu bölüm, Foucault'nun politik eylemlerinden bağımsız anlaşılabilir. Diğer bir ifadeyle iki bölüm birbirini tamamlar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Foucault, Marx, Marksizm, İktidar.

give us clues to Foucault's political insight. In the second subtitle of the article, Foucaultian relations of power and power will be discussed. This chapter cannot be understood independently of Foucault's political actions. In other words, the two parts complement each other.

Keywords: Foucault, Marx, Marxism, Power.

Bazı insanların, benim öğrencilerin entelektüel sağlığı için bir tehlike temsil ettiğimi düşünmelerinden çok gurur duyuyorum. Entelektüel faaliyetlerde insanlar sağlık terimleriyle düşünmeye başladıklarında bu bazı şeylerin pek iyi gitmediğini gösterir. Onlara göre ben gizli bir Marksist, irrasyonalist ve nihilist olduğum için tehlikeliyim. Foucault

Giriş

Foucault'nun, Marx ve Marksizm karşısındaki tavrı hem yaşadığı dönemde hem de sonrasında çok çeşitli mecralarda tartışma konusu edildi. Başlı başına bu konuyu tartıştığı çeşitli röportajları bunu kanıtlar niteliktedir. Bugün bile Foucault düşüncesine mesafeli denilebilecek bir yerden konuşanlar, onun Marksizm ve feminizm karşısındaki tavrını eleştirerek söze başlarlar. Örneğin, yakın dönemde İran'daki kadın ayaklanmalarıyla beraber çeşitli feminist gruplar bir anda Foucault'nun İran Devrimi sırasında mollaları desteklediğini gündeme getirdiler. Oysa eklemedikleri şey, Devrim sırasında birçok feministin tıpkı diğer tüm muhalif gruplar –sosyalistler, komünistler, anarşistler- gibi Şah rejimine karşı mollalarla beraber hareket ettiğiydi. Devrim sırasında gazeteci kimliğiyle İran'a giden Foucault, kendi döneminin Marksistleri tarafından da ciddi eleştirilere maruz kalmıştı. Bugün yapılan eleştirilerin büyük bir kısmı aslında o dönemden kalma tartışmaların yansımaları dense yanlış olmaz.

Onun Marksizm'le ilişkisi kendi sözlerine dayanarak ne düşmanlık ne de yandaşlık ilişkisidir. O, Marksizm'i, kendisine ilişkin sorular yönelten deneyimler hakkında söylemek durumunda olduğu şeyler konusunda sorgular (Foucault, 2000, s.283). Aynı şekilde Marx'la ilişkisi de böyledir. Foucault'nun ilgisini, Marx'ın, Louis-Napoleon Bonaparte'ın hükümet darbesi üzerine, Fransa'da sınıf mücadeleleri üzerine veya Komün üzerine denemeleri gibi tarihsel eserleri çeker. *Deliliğin Tarihi, Cinselliğin Tarihi, Gözetleme ve Cezalandırma* adlı çalışmalarının yanı sıra verdiği dersler ve seminerlerinde ele aldığı konuları tarihsel bir gerçekliğe bağlı olan kavramlarla ele alır. Dolayısıyla bunun içerisinde Marx'ın düşünce alanına

ait kavramlar da mevcuttur. Bunu yaparken dönemin Marksistlerinin bakışından farklı bir şeyler yaptığı kesindir. Onun karşı olduğu şey, Marksist siyasal ekonominin büyük bir coşkuyla yüceltilmesine, göklere çıkarılmasına tepki göstermektir. Ona göre bu eğilim, siyasal bir ideoloji olarak on dokuzuncu yüzyılda doğan ama önemli etkilerini yirminci yüzyılda gösteren Marksizm'in tarihsel yazgısından kaynaklanır. Ama çoğu insanın bu gerçeklik karşısındaki tavrı tahammülsüzlüktür. Geleneksel Marksistler'in, Marx'ın itibarına, kuramsal üstünlüğüne azıcık da olsa gölge düşürebilecek en küçük eleştirel gözlemi bile kesin olarak reddedişleri vardır. Yine genel anlamda Fransız Komünist Partisi'nin geleneksel entelektüellerine karşı olan genç Neo-Marksist entelektüeller de benzer şekilde buna tahammül göstermezler. Foucault yazdığı şeylerden ötürü cezalandırılır, aşağılayıcı mektuplar alır (Foucault, 2004, s.117-118). Oysa Deleuze'e göre, Foucault düşüncesini Marksizm'in karşısına koymak oldukça hatalıdır, onun düşüncesi, Marksizm içinde tam bir mikro-çalkantı yaratmıştır. Foucault'yu Marksizm'in yenilenişi veya yeniden yorumlanması olarak görmek gerekir. Foucault'nun bağlamı Marksizm'in bağlamından bambaşka olsa bile bu böyledir (Deleuze, 2023, s. 159). Geleneksel Marksistler ve Neo-Marksistlerin Foucault'nun politik felsefesine yönelik eleştirileri de Deleuze'ün Foucault'yu Marksizm'in içerisine yerleştiren yorumu da ancak Foucault'nun Marx ve Marksizm ile ilişkisine bakıldığında anlam kazanır.

Bu bağlamda, Foucault'nun Marx ve Marksizm ile ilişkisinde iki temel izlek olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, bir miktar tarihsel bakışı barındıran dönem ruhu yani Foucault'nun yaşamındaki gelişmelere bağlı olarak onun Marksizm'le olan inişli çıkışlı ilişkisine dayanır. Deleuze'ün, Foucault düşüncesi ile Marksizm ilişkisine dair söyledikleri bu anlamda ilk temel izleği sağlamlaştırmaktadır. Ona göre bu ilişki, teorilere bakılarak anlaşılamayacak bir tarihtir. Yalnızca teorilerine bakarak anlaşılmaz, üstelik Foucault'nun felsefesinin kendisine her zaman pratiği hiza aldığı düşünülürse, belli bir pratik problemin farkında değilseniz eğer, Foucault'nun Marksizm'e göre kendisini nasıl konumlandığını anlayamazsınız (Deleuze, 2023, s.150). Bu ilk izlek 68 Olaylarını hazırlayan koşullar, Tunus

Deneyimi, İran’da gazetecilik, özgür üniversite kurma girişimi, sayısız eylem, basın açıklamasını içerisinde barındırır. Deleuze’ün birçok kereler dediği üzere kavramların ancak yaşanmış deneyimlerce hazırlandığı kabul edilirse, Foucault için bahsi geçen deneyimler onun ilgilendiği sorunlarla biraradalık teşkil eder. Bu manada diğer izlek ilki olmadan anlaşılabilir. Diğer ikinci izlek, Foucault’nun incelediği üç temel alandan –hakikat, iktidar ve özne- özellikle iktidar sorunu ile ilgilidir. O üç geleneksel sorunu şöyle belirler:

1) Bilimsel bilgi dolayımıyla hakikatle hangi ilişkilere giriyoruz? Uygarlık için çok önemli olan ve hem öznesi hem nesnesi olduğumuz bu “hakikat oyunları”yla ilişkimiz nedir?

2) Garip stratejiler ve iktidar ilişkileri dolayımıyla ötekilerle kurduğumuz ilişkiler nelerdir?

3) Hakikat, iktidar ve kendilik arasındaki ilişkiler nelerdir? (Foucault, 2000, s.105).

Foucault birbiri ile ilişkili çoğunlukla karmaşık bir bütün oluşturan hakikat, iktidar ve özne sorunu çerçevesinde Marx ve Marksizm düşüncesine zaman zaman mesafe koyar, bazen de yakınlaşır. Bu ilişkinin seyrini belirleyen şey Foucault’nun Nietzsche’yi keşfetmesidir. Foucault’nun, tarihsel olaylara bakışında Marx’ın tanımladığı düşünce alanına ait kavramlar önemli görevler üstlenirler. Foucault, bunu hiçbir zaman inkâr etmez. Bu ikinci izlek bir bakıma ilk izlekle uyumludur. Öyle ki Foucault, 70’lerde G.I.P. (Hapishaneler Hakkında Haberleşme Grubu) adlı solcu bir grup oluşturur, grupla sayısız eylemler düzenler. Foucault yalnızca Fransa’da değil, Madrid’den İran’a ve hatta Cenevre’ye kadar birçok yerde gerçekleştirilen eylemlere destek olur, manifestolar, bildiri metinleri yazar. Bu hareketlerin metin yazarı Foucault’nun, bir dönem sonra *Gözetleme ve Cezalandırma*’yı yazması tesadüf olmasa gerektir.

İlk İzlek: Yaşanmış Deneyimler

Foucault’nun politik felsefesini şekillendiren temel konular, 68 Mayıs’ında Fransa’daki entelektüellerin de zihinlerini kurcalayan problemler-

den bağımsız değildi. O yılların politik tartışmalarını hazırlayan koşullar ise yakın bir tarihte gerçekleşen bir kopuşa, Yugoslavya deneyimine dayanıyordu. Deleuze'e göre Yugoslavya'da olan, ilk kez komünist bir ülkede merkezileşimin sorgulanmasıydı. İlk kez o ana kadar hiç kuşkusuz alttan alta sorulmakta olan bir soru şu biçimde açığa çıkmıştı: merkezileşmiş olmayan yeni bir politika ve kapitalist ülkelerde yeni mücadele biçimleri oluşturma fırsatı mümkün mü? (Deleuze, 2023, s.28). 68 olayları da bu merkezileşmeye karşıt yeni mücadele biçimlerinin imkânı üzerine gelişmişti. Fransa'da çeşitli gruplar¹ bu imkânı farklı teori ve ona dayalı pratiklerle sınıyorlardı. Bu gruplar bazı yönlerden ortaklaşıyor ama çoğunlukla da teorik tartışmalarda farklılaşıyorlardı. Foucault, bahsi geçen gruplar gibi aynı teorik tartışmalarla meşguldü. Yeni politika alanları nasıl mümkün? Bu alanlar için geçerli direnme noktalarının inşası için ne yapılmalı? gibi bir dizi soruyu düşünmekle kalmıyor, pratikte de çeşitli protesto eylemleri, yürüyüşler, basın açıklamalarıyla bahsi geçen imkânın koşullarını zorluyordu. Bu eylemlilik hali, aynı zamanda, Foucault'nun Marx ve Marksizm'le ilişkisine dair ilk temel izleği oluşturur.

Foucault'nun politika felsefesinde yeniyi arayışı yakın tarihe yeni bir yöntemle bakışı içerir. Bunun için de imkân ve sınır kaynağını Marx'ta değil Nietzsche'de bulur. O, Nietzsche'den ilhamla, Batı Marksizm'ine temel olan, tarihin içinde aklın olduğu tezine dair yeni bir formülasyonu ayrıntılarıyla ele almıştır. Sartre ve Marcuse gibi isimler, bu tezi Hegel-Marx biçiminde sunmuşken, Foucault Nietzsche'ye başvurarak ele almıştır (Poster, 2008, s.24).

Foucault, Fransa'daki temel felsefi akımlar olan Marksizm, Hegelcilik ve fenomenolojiden kendisini Nietzsche'ye yakın bulur. Onun için Nietzsche "benim için bir vahiydi" (Foucault, 2000, s.102) diyecek kadar önemlidir. Nietzsche, Bataille, Blanchot ve Klossowski onun üniversite

¹ Deleuze'e göre bu gruplardan ilki, Sartre'nin etrafında toplanmış olandır. İkincisi, Troçkizm'den yeni kopmuş olan *Socialisme ou Barbarie* grubudur. Kendilerini "Sitüasyonizm" olarak adlandıran üçüncü bir grup vardır. Dördüncüsü, 1968'den önce kurulmuş olan, merkezi Komünist Parti'ye muhalif olan "Komünist Yol" (La voie communiste) grubu vardı, Guattari de bu grubun içindeydi. (Deleuze, 2023, s.154).

eğitiminden uzaklaşmasını sağlayan en önemli yazarlardır. Foucault'ya göre onların hiçbiri, geleneksel anlamda felsefeci değildir. Onlarla ilgili olarak Foucault'yu en çok etkileyen, büyüleyen şey, sistem oluşturmak gibi bir sorunlarının olmamasıdır. Onlar, doğrudan kişisel deneyimler edinmenin peşindedirler (Foucault, 2004, s.51). Süreksizlik düşüncesiyle öznenin kendi imkânsızlık sınırında kendisini terk edeceği sınır deneyim teması onun için temel değerdedir. Geleneksel felsefi bağlardan özgürleştirme şansı sağlayan Nietzsche'ye duyduğu ilgi Foucault için Marksizm'i ya da komünizmi geride bırakmanın bir yolu değildir. Tam tersine Komünizmden beklentilerini karşılayacağını düşündüğü neredeyse tek yoldur. Böylece Foucault, Marx'ı çok iyi bilmeksizin, Hegelciliği reddederek ve sınırlılıkları nedeniyle varoluşçulukla tatmin olmayarak, 1950 yılında Fransız Komünist Partisi'ne katılır. Kendi tabiriyle “Nietzscheci bir komünist” (Foucault, 2004, s.72) olur. Bu tavrı için “oldukça saçma olduğunu söyleyebilirsiniz; bana öyle gelmişti sonradan” (Foucault, 2004, s.72) yorumu ise Nietzsche'den ziyade Parti ile ilgili görünmektedir. Zira Foucault'nun Partiden ayrılması ise iki yıl sonra 1952 kışında olur. Ayrılma nedeni Stalin'e karşı hazırlanan “doktorlar komplosu”² adıyla bilinen olayla iyice hissettiği huzursuzluk, rahatsızlık duygusudur. Foucault, Trombadori ile yaptığı söyleşide huzursuzluğun kaynağı konusunda yalnızca bu komplo bahsetse de Eribon'a göre bu kopuşun sayısız nedeni vardır. Örneğin Foucault, eşcinselliği burjuvazinin bir ahlaksızlığı, bir çöküş işareti olarak kınayıp reddeden bir partide kendini rahat hissetmiyor olabilir. O dönemde aynı nedenden ötürü hücrelerinden dışlanmış başkaları da vardır. Bu yorum, Eribon'a göre özel bir tanık olan Louis Althusser tarafından iyiden

² Stalin'in ölümünden kısa bir süre önce, bir grup Yahudi doktorun onu öldürmeye çalışmış olduklarına dair haberler yayılmaya başlamışlar. A. Wurmser, Foucault'nun bulunduğu komünist öğrenci biriminde, aslında bu komplonun nasıl anlaşılması gerektiğini açıklamak için bir toplantı düzenler. İkna olmayışlarının üzerinde durmaz. Foucault, Wurmser'in söylediklerini gerçek olarak kabul etmeye kendilerini zorladıklarını söyler. Stalin'in ölümünden üç ay sonra, doktorların komplosunun tamamen uydurma olduğu anlaşılır. Sonrasında Wurmser'den kendilerine anlatmış olduğu o asılsız olayın nasıl üretildiğini açıklamasını isterler ama hiçbir yanıt alamazlar. Foucault, o andan itibaren, Fransız Komünist Partisi ile mesafesini korur (Trombadori & Foucault, 2004, s.73-74).

iyiye güçlendirildi. Foucault neden Komünist Parti'den ayrıldı? sorusuna Althusser, hiç tereddüt etmeksizin eşcinselliği yüzünden diye karşılık vermiştir (Erison, 2012, s.78). Foucault, eşcinselliğini politikanın konusu haline hiçbir zaman getirmemişti. Hatta bu sebeple de yaşadığı dönemde eleştirilmişti. Bana kalırsa tek başına bu tür bir rahatsızlıktan ziyade genel manada politik olaylara bakış ve yorumlama ekseninde parti ile ters düşmüş görünmektedir. Parti'nin aldığı kararları tartışmaksızın kabullenmek Foucault'nun kabul edebileceği bir şey değildir. Foucault'nun bu tür dikey örgütlenme modeline dayalı politik tutuma diğer bir deyişle bir çeşit mikro-iktidarlara karşı mücadele alanı içerisinde yer almayı seçmesi şaşırtıcı değildir.

Komünist Parti'den ayrılışından sonra Foucault'nun tekrar siyasal tartışmalara katılması Tunus deneyiminden sonra olmuştur. “Beni değiştiren şey, Fransa’daki 68 Mayıs’ı değil, bir üçüncü dünya ülkesindeki 68 Mart’ıdır” (Foucault, 2004, s.144) diyecek kadar büyük bir etki söz konusudur. Foucault, 68 Olayları olduğu sırada Tunus’tadır. Orada yaşadıkları için sarsıcı ifadesini kullanır. 68 Mayısından hemen önce Tunus’ta olağanüstü güçlü öğrenci eylemleri vardır. Bütün bir yıl boyunca ardı arkası kesilmeyen grevler, öğrenci boykotları ve tutuklamalar. Polis şiddeti, öldürülen, hapse atılan öğrenciler. Tüm bunlarla Foucault, Fransalı bir profesör olarak, kendisini gerçekliğin içerisine gömülmüş bir halde bulur. Böylelikle, o gerçekliği daha iyi anlama, dünyanın diğer üniversitelerinde olan biten şeylere göre değerlendirme olanağı bulur. Oradaki yetkililer nezdinde belli bir saygınlığının olması, bir dizi eylemi kolayca gerçekleştirmesini ve Fransız hükümetinin orada olan bitene gösterdiği tepkileri doğru değerlendirebilmesini sağlar. Bu kalkışmalar sırasında, bildiri yazarak ya da dağıtarak, başkalarını grev yapmaya kışkırtarak, sadece bunları yapabilmek için ciddi riskler üstlenen genç erkekler ve kadınlardan çok etkilenir, şaşkınlığa uğrar. Foucault için tüm bunlar üzerinde derin etki bırakan, siyasal bir deneyimdir (Foucault, 2004, s.142-143). Eylemler sırasında Foucault, baskınlardan kaçan öğrencilere yardımcı olur, onları evlerinde konuk eder. Grubun fotokopi makinesini saklayacak ve pek çok bildiri onun bahçesin-

de basılacaktır. 1968 yaz tatili sonrası Tunus'a döndüğü zaman öğrencilerin davasında tanıklık etmeyi dener. Mahkemede Ahmed Ben Othman lehine okumak istediği bir bildiri hazırlamıştır. Fakat buna izin verilmeyecek ve gizli oturum gerçekleştirilecektir. Foucault'nun bu tutumu pek çok kereler sivil polisler tarafından tehdit edilmesine neden olur ve hatta bir defasında Sidi Bou Said'e giden yolda durdurulup ciddi şekilde tartaklanır. Öğrenciler ağır ve şaşırtıcı cezalar alır (Eribon, 2012, s.209). Foucault, Fransa'da 50'lerde ve 60'ların başında akademik çevrelerde yaptığı tartışmalar ile Tunus deneyimini karşılaştırır. Tunus'taki gençlerin Fransa'daki soğuk akademik tartışmaların tersine Marksizm'e yönelişlerinde benliklerini kuşatan duygu hali, yoğunluk, olağanüstü güçlü dürtüden çok etkilendiğini söyler. Ona göre Tunuslu gençler için Marksizm, sadece gerçekliğin analiz edilmesinin bir yolu değildir. Aynı zamanda ahlaki bir inanç; varoluşla ilgili, insanı afallatan bir eylemlilik halidir (Foucault, 2004, s.143-144). Bu gençlerin Marksizm'le ilgili etraflı bir kuramsal hazırlıkları olmadığını söyleyen Foucault, gençlerin Marksizm'in içerisindeki çeşitli ideolojik eğilimlerin ayrıntılı bir analiziyle ilgilenmediğini vurgular. Orada olanlar Foucault'ya kuramın eksiksizliğinin, bilimsel niteliğinin tamamen ikincil bir sorun olduğunu; kuramın gerçekçi, doğru ve uygun davranmanın ölçütü olarak değil, daha çok tartışmalarda bir kandırma aracı olarak iş gördüğünü düşündürür (Foucault, 2004, s.144-145). Fransa'da ise Tunus'taki feragat yoktur, Latin Quarter barikatlarında olmak, on beş yıl hapsedilme riskiyle karşılaştırılmaz (Foucault, 2004, s.147-148).

Foucault, Tunus dönüşü Fransa'daki politik ortam karşısında ciddi bir hayal kırıklığı yaşar. Mevcut kısır teorik tartışmalar yerine daha somut, sahici, tamamen eyleme yönelik hareket etmeye yönelir. Bu dönemden itibaren Foucault, birçok eyleme katılır, destek verir. Dönemin siyasal atmosferi içerisinde Vincennes ormanı kıyısında 68 Ekim ayı başlarında yeni bir üniversite kurulur. Üniversitenin yönetim kurulunda Vernant, Canguilhem, Ladurie, Barthes, Derrida gibi isimler yer alır. Bu isimlerin görevleri yeni başlayacak ilk öğretmen kadrosunu tayin etmek ve ardından, fakültede görev alacak öğretmenleri, okutmanları ve asistanları seçmektir. Bu ko-

misyon kurulur kurulmaz sağcı basın ve popüler gazeteler tarafından aşırı solun ittifakı olarak ilan edilir (Eribon, 2012, s.218). Canguilhem'in önerisiyle Foucault felsefe bölümüne atanır. Kimi çevrelerde kötü bir şöhreti olan Foucault'nun atanması olay yaratır, De Gaulle'cü olmakla, 68 Mayıs'ında hiçbir şey yapmamakla suçlanır. Foucault tüm eleştirilere rağmen felsefe departmanının yöneticisi olur. Bölümün ders programı dönemin atmosferini yansıtmaya açısından aydınlatıcıdır³. Ranciere'den, Balibar'a Serres'den Badiou'ya kadar birçok isim felsefe bölümünde ders verir. Foucault, o yıllarda Nietzsche üzerine yoğunlaşır. Derslerinin içeriğini Nietzsche oluşturacaktır (Eribon, 2012, s.223). Bir süre sonra, Vincennes Üniversitesi eleştirilerin hedefi haline gelir ve 70'te eğitim bakanlığınca verilen derslerin "Marksist-Leninist" eğilimi sebebiyle verilen diplomaların ulusal geçerliliği yok sayılır, mezun olan öğrencilerin öğretmenlik sınavına girişi engellenir. Foucault basın toplantısı düzenleyerek bu durumu protesto eder (Eribon, 2012, s.223-224). 68 Mayıs'ı üzerine filmlerin gösterileceği toplantıyı rektörlüğün yasaklaması üzerine öğrencilerin jeneratörle filmleri göstermesi, polisin müdahalesi ve üniversitenin rektörlük binasının işgali ile olaylar büyür. Birkaç yüz Vincennes'li öğrenci ile bazı öğretmenler dayanışma içinde fakültelerini işgal etmeye karar verir ve ne buldularsa koydukları barikatların arkasına sığınır. Ve gece vakti polis müdahale ettiğinde, Vincennes ilk çatışmasıyla tanışır. Bir taraftan göz yaşartıcı bombalar, diğer taraftan taşlar ve her çeşit patlayıcı madde. Polis güçleri yavaş yavaş merkezi işgal eder; öğrencileri ve öğretmenleri büyük amfiteatr içinde toplar. Foucault ve Defert en son sorguya çekilenler arasındadır (Eribon, 2012, s.222). Olaylar sonrasında otuz dört öğrenci üniversiteden uzaklaştırılacak ve yüz seksen biri hakkında dava açılacaktır. 10 Şubat

³ Eribon, 1968-1969 yılı ders başlıklarından birkaç örnek verir: Jacques Ranciere, "Revizyonculuk-Solculuk"; Etienne Balibar, "Sosyal Formasyon Bilimleri ve Marksist Felsefe"; Judith Miller, "Kültürel Devrimler"; Alain Badiou, "İdeolojik Mücadele. Şüphesiz, birkaç öğretmen daha klasik ve üniversite normlarına daha uygun bir çalışma gerçekleştirmeyi dener: Michel Serres pozitif bilim teorilerini ve Grek rasyonalitesi ile matematik bilimleri arasındaki ilişkileri tartışır; François Chatelet "Yunan Politik Düşüncesi" ya da "Yunan Felsefesi'nde Kimlik ve Çelişki" dersini verir (Eribon, 2012, s.223).

1969'da bu disiplin önlemlerini protesto etmek için Mutualite'de büyük bir miting düzenlenir. Hıncahınç dolu bir salonda Sartre ve Foucault söz alır. *Le Monde*'a göre, polis güçlerinin provokasyonunu ve hesaplı kitaplı baskıyı itham eden, en sert konuşmacılardan biri Foucault'dur (Eribon, 2012, s.222). Foucault Vincennes'de iki yıl kalmıştır. Artık Foucault, gösterilerin, eylemlerin olduğu her yerdedir. Vincennes deneyiminden sonra Foucault'nun asıl büyük davası G.I.P. olacaktır.

G.I.P. (Hapishaneler Üzerine Haberleşme Grubu), Deleuze'un ifadesiyle Foucault'nun merkezi olmayan bir grup oluşturma fikriyle doğmuştur. Bu hareket, 68'in mirasçısıdır. Temsilcisi olmayan hatta temsilin mümkün olmadığı bir harekettir bu (Deleuze, 2023, s.23). Tutuklu Proleter Sol militanları ve dayanışma komitelerinin açlık grevi dolayısıyla Domenach, Foucault ve Vidal-Naquet imzalı bir manifesto kaleme alınır. Manifesto, Foucault tarafından 8 Şubat 1971'de, Montparnasse'daki Saint-Bernard kilisesinde okunup basına dağıtılır. Eyleme Passeron, Gattegno, Castel, Deleuze, Ranciere ve eşi Daniele, Donzelot gibi isimler de destek verir. Foucault matbaa belirtmeden bildiri bastığı için mahkemeye çıkmak zorunda kalır. Manifestonun yazılma amacı, Proleter Sol adlı Maoocu harekete dâhil mahkûmlar başta olmak üzere mahkûmların haklarını savunan bir haberleşme grubu oluşturmaktır. Manifesto ile entelektüelleri, yargıçları, doktorları, sosyal danışmanları harekete geçirmek istiyorlardı. Ayrıca, mahkûmların yanında bir haber üretimiyle iletişim engellerini ortadan kaldırmak söz konusuydu. Bu grubun çok çeşitli etkileri oldu. İlk etkilerinden biri, hapishanelere o zamana kadar yasak olan gündelik basın ve radyonun girmesi ve proletarya ve lumpen-proletarya üzerine siyasal söylem mitolojisinin sorunsallaştırılmasıydı. Bu dış destek otuz beş hapishaneyi sarsan bir isyan hareketini teşvik etti ve bu hapishanelerden bazıları 1971-1972 kışında yağmalandı. G.I.P. 1970 sonrası militanlığın değişmesine katkıda bulundu. G.I.P. modeline dayanarak doktorlarla hastalar arasındaki iletişim engellerini ortadan kaldıran G.I.S. (Sağlık Haberleşme Grubu), G.I.A. (Akıl Hastaneleri Üzerine Haberleşme Grubu), G.I.S.T.I. (Göçmen İşçiler Haberleşme ve Dayanışma Grubu) kuruldu (Foucault, 2005, s.100-101). Manifestoyu bizzat kaleme

alan Foucault bu eylemlerde öncü rol üstlenmedi, eylemlerin asıl faili olan mahkûmların önüne geçmedi ve onların yanında olmanın önemine dikkat çekti. Bu harekete katkı sağlayacak herkesi de harekete destek için çağrıda bulundu, yazışmalar için kendi evinin adresini verdi.

G.I.P. manifestosu kısa ama etkili bir metindir. “Hiçbirimiz hapishaneye girmeyeceğimizden emin değiliz” (Foucault, 2005, s.101) ile başlayan manifestonun bir diğer amacı hapishanenin ne olduğunu göstermektir. Metin, hapishaneye kim girer, nasıl ve niçin girer, hapishanede neler olur, mahkûmların ve de gözetim personelinin yaşamı nasıldır, binalar, beslenme, sağlık nasıldır, iç tüzük, tıbbi kontrol, atölyeler nasıl işler gibi bir dizi soruyla hapishane gerçekliğine dikkat çeker. Foucault, fiili bir çalışmayı bir üniversite gevezeliğine ve kitapların çiziktirilmesine tercih ettiği için G.I.P.’e destek verir (Foucault, 2005, s.109).

Foucault’nun destek verdiği bir diğer eylem ırkçılığa karşıdır. Genç bir Cezayirli olan Djellali Ben Ali’nin öldürülmesi sebebiyle binlerce insan, ırkçı cinayete karşı gösteri yapar. Foucault, mahalledeki yaşam koşulları üzerine bir inceleme komisyonu kurulması girişimini üstlenir. Komisyonunda Deleuze, Genet, Mauriac, Passeron gibi isimler yer alır (Eribon, 2012, s.257). Mahalle polis tarafından kuşatılır, göstericiler polisin Sartre’a dokunmama talimatı alması sebebiyle pankartlarını rahatça açarlar, çağrılarını yinelerler. Metin, Deleuze, Drach, Etcherelli, Foucault, Genet, Lange, Leiris, Manceaux, Merleau-Ponty, Mignon, Montand, Passeron, Sartre, Signoret tarafından imzalanmıştır (Eribon, 2012, s.257-258). Grup, belirli zaman aralıklarıyla toplantılar yapmaya devam eder. Göçmenlere hukuki yardım sağlamayı amaçlar. Yardım kampanyaları yürütür. Bir süre sonra Göçmen Haklarını Savunma Komitesi kurulur. Komite, 31 Mart 1973’te oturma ve çalışma izni elde etme imkânlarını kısıtlayan “Fontanet Genelgesi”ne karşı binlerce kişi Belleville ve Menilmontant Bulvarlarında bir yürüyüş düzenler. Foucault ve Mauriac en ön sırada yürür (Eribon, 2012, s.258). Foucault, göçmenlerden işçilere, mahkûmlara kadar hak kaybına uğrayan herkesin yanında olur. Desteği Fransa ile sınırlı kalmaz. Franco rejiminin gazabına uğrayan ve ölüm cezasına çarptırılan on bir kişinin hak-

larını savunmak adına Madrid'e gider. Foucault, 22 Eylül 1975'te Madrid'in büyük bir otelinin barında okunan bildirinin yazarıdır. Franco diktatörlüğünün genç militanları infaz etmesine engel olmak için dilekçenin, manifestonun, yürüyüşün yetersiz kalacağını düşünen Foucault, fiziksel, fiilen varoluşuyla İspanya'ya gider. Oteli sivil polisler basar ve önce tutuklanırlar ardından da havaalanına götürülürler. Uçak Paris'e doğru havalandır. Birkaç gün sonra, infazların eli kulağında gibi görünürken, Foucault, Defert, Mauriac, hep birlikte V. Georges Meydanı'ndaki İspanya Elçiliği önüne yürüyeceklerdir (Eribon, 2012, s.286-287).

İspanya'dan sonra Foucault bu kez İran'dadır. İran'a gitmeden önce, on dokuz devrimci militanın idam edildiği, İran'daki açık insan hakları ihlallerine karşı Fransız yetkililerin suskunluğunu protesto etmek için 4 Şubat 1976'da *Le Monde*'de bir metin yayımlanır. İmza verenler arasında Sartre ve Beauvoir'ın yanı sıra Mitterrand, Rocard, Mauriac, Deleuze ve Foucault bulunmaktadır (Eribon, 2012, s.305). Foucault, İran'da bir hafta kalır. İran'da Foucault'yu etkileyen şey, kendisini ezen iktidara karşı dinmeyen başkaldırıdır. Herhangi bir sınıf, parti ya da siyasi ideoloji olmadan birbirinden ayrı gruplar Şah iktidarına karşı birlikte ölümüne mücadele ederler. İran'da olan, tek bir kişinin, bir zümrenin, bir azınlığın ya da bütün bir halkın "artık itaat etmeyeceğim" dediği ve adil olmadığına inandıkları bir iktidar karşısında canlarını hiçe saymaya hazır olduğu bir harekettir (Afory & Anderson, 2015, s.331).

Foucault'nun içerisinde yer aldığı tüm bu olaylar bütününe ortaklaştığı temel mesele mevcut siyasal teorilerin dışında yeni bir eylemsellik ile ilgili görünmektedir. Tüm bu pratik alan Foucault'nun çalışmalarıyla paralellik arz eder. Özellikle iktidar üzerine düşündükleri, yazdıkları, içerisinde yer aldığı eylemlerin uzağında değildir. Denilebilir ki biri olmadan aslında diğeri de olmaz.

İkinci İzlek: Yaşanmış Deneyimlerden Kavramlara Ulaşmak

Yukarıda sayılan eylemlerin aktörü olan Foucault, bu duruma paralel olarak 60'ların sonundan başlayarak çalışmalarını iktidar sorunu etrafın-

da yoğunlaştırır. 77’de Hasumi ile yaptığı bir söyleşide hakiki sorununun, iktidar sorunu olduğunu söyler (Foucault, 2012, s.169). Foucault’nun çalışmalarını Fransız solu, başta görmezden gelirken sonrasında büyük ilgiyle karşılamıştır. Bu durumun sebebi 68 sonrasında Fransa’da oluşan siyasi atmosferle ilgilidir. 68 öncesi Fransa’da sol, geleneksel göstergeler taşımayan Foucault’nun çalışmalarına karşı ilgisizdir. Foucault, bunu birçok röportajında dile getirmiştir. 68 sonrasındaki yeni politika arayışları içerisindeki birçok grup Foucault’nun özellikle iktidar ve öznellik üzerine çalışmalarına dikkat kesilir. Bu ilişki, pratik alanda birlikte hareket etseler de teorik çerçevede Foucault’yu birçok entelektüelle bazen karşı karşıya da getirmiştir.

Ona göre Nazizmin ve Stalinizmin sona erişinden beri, kapitalist ve sosyalist toplumların içinde iktidarın işleyişi sorunu ortaya çıkmıştır. O, iktidarın işleyişinden söz ettiğinde yalnızca devlet aygıtı sorununa, yönetici sınıf, hegemonik kastlar sorununa gönderme yapmaz. Bireylerin gündelik yaşamlarında, bedenlerine varıncaya kadar üzerinde işleyen, giderek daha da incelen, tüm mikroskobik iktidarlar dizisine gönderme yapar. İktidarın siyasi ağına gömülmüş yaşıyoruz; tartışma konusu edilen de bu iktidardır. Foucault’a göre iktidar, çağın en önemli sorunudur. Ona göre bu sorun karşısında iki türlü düşünme ve araştırma tarzı vardır ama o kendini bunlardan tamamen ayırır. Birinci tarz, ortodoks ya da geleneksel, bir tür Marksist kavrayıştır ki bu, bu sorunları, eskimiş bir sorun olan devlet aygıtı sorunuyla bütünleştirmek üzere ele almaya hazırdır. Devletin ideolojik aygıtları kavramını ortaya atmış olan Althusser’in girişimi bu kapsamdadır. İkincisi, yapısalcı, dilbilimsel, göstergebilimsel akımdır; bu akım da bu sorunu, gösteren düzeyinde sistemliliğe indirgemekten ibarettir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmış bu somut sorunlar bütünü indirgemenin, biri Marksist diğeri akademik iki tarzıdır bunlar (Foucault, 2012, s.47-48). Foucault ise bu anlamda bir iktidar teorisi yapmadığını söyler. Ancak bu Foucault için devlet aygıtının önemsiz olduğu anlamına gelmez. Yalnızca o, devlet aygıtının iktidarın yerini alabileceği fikrine katılmaz. Ona göre iktidarın yeri devlet aygıtı değildir ve devlet aygıtlarının dışında, üstün-

de, yanında çok daha küçük düzeyde işlev gören iktidar mekanizmalarında değişiklik yapılmadığı takdirde toplumda hiçbir şey değişmez (Foucault, 2012, s.43). Foucault'ya göre devlet iktidarı değiştirilmek isteniyorsa, toplum içinde işleyen çeşitli iktidar ilişkileri de değiştirilmelidir. Yoksa, toplum değişmez. Örneğin, SSCB'de yönetici sınıf değişti ama eski iktidar ilişkileri kaldı. Önemli olan şey, devlet iktidarına sahip olan bireylerden bağımsız olarak işleyen bu iktidar ilişkileridir (Foucault, 2012, s.248).

Büyük anlatının dışında mikro alanı gözeten bu bakış ilk bölümdeki Foucault'nun eylemselliğiyle uyum içerisindedir. Deleuze'ün "solcu bir iktidar teorisi geliştirmiş olan tek kişi bence Foucault'dur. Böyle bir teoriyi ilk öneren o değildir ama ilk o yapmıştır" (Deleuze, 2023, s.37) yorumu ancak bahsi geçen paralellikle anlaşılabilir. Foucault'nun iktidar teorisi öncelikle, devlet aygıtlarının geleneksel analiziyle iktidarın işleyiş ve uygulama alanının her yanıyla ortaya çıkarılmayacağı üzerinedir. Ona göre şu büyük bir meçhuldür: İktidarı kim uygulamaktadır? Nerede uygulanmaktadır? Günümüzde, kimin sömürdüğü, kârın kime gittiği, kimin ellerine geçtiği ve yeniden nereye yatırıldığı aşağı yukarı bilinmektedir, oysa iktidar, iktidarı elinde tutanların yöneticiler olmadığı iyi bilinmektedir (Foucault, 2011b, s.37). Foucault iktidarı bireylerin tohumlarına kadar ulaştığı, bedenlerine eriştiği, hal ve tavırlarına, söylemlerine, öğrenimlerine, gündelik yaşamlarına sindiği kılcal var olma biçimi olarak tanımlar (Foucault, 2012, s.23). Devlet iktidarına ayrıcalık vermek yerine diğer iktidar biçimlerinin onun var olmasını sağladığını düşünür. Şu haklı soruyu sorar: "İki cins arasında, yetişkinler ile çocuklar arasında, ailede, işyerlerinde, hastalar ile sağlıklılar arasında, normaller ile anormaller arasında var olan iktidar ilişkileri bütününe devlet iktidarından kaynaklandığı nasıl söylenebilir?" (Foucault, 2012, s.247). İktidar, iktidarlardan, iktidarın çok sayıdaki sorun ve etkisinden yola çıkarak oluşur ve işlev görür. Ona göre incelenmesi gereken, bu karmaşık alandır. Yani iktidar ilişkileri, toplumsal bir gövdenin her bir noktası arasından, bir kadın ile bir erkek arasından, aile içinden, öğretmen ile öğrencisi arasından, bilen ile bilmeyen arasından geçer. Ama bu bireyler üzerinde hükümran olan büyük iktidarın düpedüz bir yansıması

değildir; bu iktidar ilişkileri, daha ziyade, büyük iktidarın köklerini saldığı hareketli ve somut topraktır, onun işlev görebilmesini mümkün kılan koşullardır (Foucault, 2012, s.110-111).

İktidar, bir çeşit mekanizma, strateji üreten, bilgi ile doğrudan ilişkili ona eklenen bir şeydir. Ona göre iktidarı güçlü kılan şey, temel işleyişinin olumsuz düzlemde olmamasıdır: İktidarın olumlu etkileri vardır, bilgi üretir, zevk yaratır. İktidar sevimlidir (Foucault, 2012, s.74). Onu yalnızca baskı kavramıyla açıklamak sadece yetersiz bir yorum değil, aynı zamanda tehlikelidir de. İktidarın işlevini, baskıdan başka bir şey olmayan negatif bir merciden ziyade, bütün toplumsal bünyenin içinden geçen üretken bir ağ olarak değerlendirmek gerekir (Foucault, 2011b, s.70). Foucault'nun Marksist perspektiften ayrıldığı en temel noktalardan biri budur. Ona göre eğer iktidarın tek işlevi bastırmak olsaydı, iktidar büyük bir üst-ben tarzında, yalnızca sansür, dışlama, engel, içe atma kipiyle işliyor olsaydı, yalnızca negatif bir biçimde kullanılıyor olsaydı, çok dayanıksız olurdu. İktidar eğer güçlüyse, arzu düzeyinde –bu da artık anlaşılmaya başlanmıştır– ve bilgi düzeyinde pozitif etkiler ürettiği için böyledir (Foucault, 2012, s.42). Oysa iktidar, bilmeyi engellemek bir yana, onu üretir. Beden üzerine bir bilginin üretilebilmiş olması, askeri ve eğitsel disiplinler bütünü sayesinde. Fizyolojik, organik bir bilgi ancak beden üzerindeki iktidardan yola çıkarak mümkün olmuştur. İktidarın kök salması, iktidardan kurtulma konusunda hissedilen güçlükler tüm bu bağlardan kaynaklanır (Foucault, 2012, s.42). Ayrıca Foucault'ya göre toplumda binlerce iktidar ilişkisi ve sonuç olarak güç ilişkileri, dolayısıyla küçük çatışmalar, bir anlamda mikro-mücadeleler vardır. Bu küçük iktidar ilişkilerinin genellikle büyük devlet iktidarı tarafından ya da büyük sınıf tahakkümleri tarafından yukarıdan yönetildikleri, teşvik edildikleri doğru olsa da, ters yönde, bir sınıf tahakkümünün ya da bir devlet yapısının ancak tabanda bu küçük iktidar ilişkileri varsa iyi işleyebileceğini söylemek gerekir (Foucault, 2012, s.176).

Foucault'nun iktidar teorisi, Marx'tan değil ama bir çeşit Marksizm'in iktidar teorisinden farklıdır. Onun için Marx inkâr edilemeyecek tarihi bir olgu iken, Marksizm siyasi tahayyül kuruluşunun, yoksulluğunun ne-

denidir. Marksizm bir iktidar ilişkileri toplamıdır veya iktidar mekanizmaları ve dinamiklerinin toplamıdır. Marksizm, rasyonel bir düşüncenin bağrından bilim olarak doğmuş bir şeydir ve belli bir hakikat konusunda zorlayıcı etkileri olan bir dinamiktir. Marksizm söylemi, belli bir hakikat üzerine sadece geçmiş yönünde değil, insanlığın geleceğine doğru zorlayıcı bir gücü yayan bir kehanet bilimidir (Foucault, 2011b, s.243-244). Bilimsel söylem olarak Marksizm, kehanet olarak Marksizm ve devlet felsefesi veya sınıf ideolojisi olarak Marksizm, özünde, kaçınılmaz olarak iktidar ilişkileri bütününe bağlıdır. Sorun, bu tip Marksizm'den kurtulmak gerekip gerekmediğini sormaktan ziyade, bu işlevleri uygulayan bir Marksizm'e bağlı iktidar ilişkileri dinamiğinden kurtulmaktır (Foucault, 2011b, s.244-245). Dolayısıyla Foucault'ya göre Marksizm, bir çeşit iktidar dayatması olarak işlev görür. Foucault, Marksist iktidar teorisine karşılık Marx'tan yola çıkan bir teori ortaya koymaktan yanadır. Diğer bir ifade ile Foucault'nun iktidar teorisine dair verdiği örneklerden biri de Marx'tır. Devlet aygıtını önceleyen, muhafaza eden, hukuksal bir üstyapı olarak kabul eden iktidar bakışı burjuva düşüncesinin klasik temasının tekrarından başka bir şey değildir ve bu aslında Marx'ı "Rousseau'laştırmak"tır. Marx'ı burjuva ve hukuksal iktidar teorisine yeniden dâhil etmektir (Foucault, 2000, s.148). Oysa ona göre, örneğin Kapital'in II. cildinde, bir iktidarın değil; birçok iktidarın var olduğu görülür. İktidarlar; yani örneğin atölyede, orduda, köleci tipteki bir mülkiyette veya serflik ilişkilerinin var olduğu bir mülkiyette yerel olarak işleyen tahakküm biçimleri, bağımlılık biçimleri. Tüm bunlar, iktidarın yerel, bölgesel biçimleridir. Bunların kendi işleyiş kipleri, yöntemleri ve teknikleri vardır. Bütün bu iktidar biçimleri heterojendir. Dolayısıyla bir iktidar analizi yapmak istiyorsak iktidardan değil, iktidarlardan söz etmemiz ve iktidarların yerini kendi tarihsel ve coğrafi spesifiklerinde belirlememiz gerekir. Bir toplum, bir iktidarın, sadece tek bir iktidarın uygulandığı üniter bir gövde değildir; bir toplum, gerçekte, farklı ama yine de spesifiklerini muhafaza eden iktidarların yan yana gelmesi, ilişkisi, koordinasyonu ve hiyerarşisidir. Marx, örneğin, toplumun geri kalanında var olan hukuk-

sal tipteki iktidara kıyasla bir atölyede patronun uyguladığı fiili iktidarın hem spesifik hem de özerk ve bir anlamda geçirgen olmayan niteliği üzerinde fazlasıyla durur. Dolayısıyla, iktidar bölgeleri vardır. Toplum, farklı iktidarlardan bir takımadadır (Foucault, 2000, s.145). Foucault'ya göre Marx mülkiyet, kölelik, atölye ve de ordu gibi bu küçük iktidar bölgelelerinin temel ve başlangıçtaki varlığından yola çıkarak büyük devlet aygıtlarının nasıl yavaş yavaş oluşabildiğini gösterir. Devlet birliği, aslında, ilk başta gelen bu bölgesel ve özgül iktidarlara oranla ikincildir (Foucault, 2000, s.146). Bu bölgesel iktidarın ilk işlevi yasaklamak, engellemek değildir. Bu yerel ve bölgesel iktidarların ilk, asıl ve sürekli işlevi, bir verimliliğin, bir yeteneğin üreticileri, bir ürünün üreticileri olmaktır. Ona göre Marx, orduda ve atölyelerde disiplin sorununun muhteşem analizlerini yapar (Foucault, 2000, s.146).

Foucault'ya göre belli bir akademik Marksizm'in ortaya koyduğu -ezilen sınıfa karşı egemen sınıf, ezilen söyleme karşı egemen söylem biçimindeki karşıtlığa dayanan ikili iktidar anlayışı Marx'ta asla görülmez. Marx, gerçekte böyle bir şeyi kabul etmeyecek kadar kurnazdır; iktidar ilişkilerini sağlam kılan şeyin asla bitmemeleri olduğunu çok iyi bilmektedir, bir yanda birkaç kişi, diğer yanda çok sayıda insan yoktur; iktidar ilişkileri her yerden geçer: İşçi sınıfı iktidar ilişkilerine aracılık eder, iktidar ilişkileri uygular (Foucault, 2000, s.160). Görüldüğü üzere Foucault'nun iktidar söylemi, Marx'ın iktidara dair söyledikleriyle zaman zaman paralellik gösterir. Karşıtlık daha çok Marksistlerle ilişkisindedir. Foucault, iktidar teknolojilerini yerleşik, katı bir ilişkiler toplamı olarak görmektense onların dinamik, yaratıcı ve yaygınlığını göstermeyi amaçlar. Kadınların, azınlıkların, eşcinsellerin, mahkûmların, akıl hastanelerinde kalanların ve işçilerin maruz kaldığı farklı fakat birbirleriyle ilişkili iktidar teknolojileri, dolayılara dikkat çekilmesine rağmen, monolitik üretim tarzına indirgendiğinde, eleştirel teoriye büyük bir zarar verir (Poster, 2008, s.110). Bu sebeple, her bir iktidar ilişkisinin nasıl işlediği ve buna uygun direnç noktalarının nasıl yaratılması gerektiği büyük önem arz eder. Birbiri ile yan yana gelen iktidar teknolojilerinin

monilitik üretim tarzına indirmesindeki tehlikenin yanı sıra bugün belki dikkat çekilmesi gereken başka bir şey de bu teknolojilerin her birinin kendi içine kapanması ve diğerlerini yok saymasıdır.

Sonuç

Foucault Haziran 1975'te Brochier ile yaptığı söyleşide, Brochier'in Marx ve Marksizm karşısında belirli bir mesafeyi koruyor gibisiniz yorumuna karşı verdiği cevapla onu onaylar. Ancak bunun sebebine dair de önemli şeyler söyler. Foucault'ya göre bir tür oyun söz konusudur. O Marx'ın kavramlarını, cümlelerini, metinlerini sık sık zikrettiğini ama Marx'tan bir alıntı yapmaktan, referansı özenli bir şekilde sayfa sonuna koymaktan ve övgü dolu bir fikirle alıntıya eşlik etmekten ibaret olan, resmîyet kazandırıcı minik bir bölüm eklemek zorunda hissetmediğini ekler (Foucault, 2012, s.36). Foucault için, Marx'ın düşünceleri, övgü dolu ifadelere ihtiyacı olmayacak kadar önemlidir. Düşünce tarihçiliği, Marx'ın kavramları olmadan, Marx'ın tarif ettiği alanı görmezden gelecek olabileceği bir şey değildir. Foucault öncelikle Marx'a referansta bulunma tarzlarına itiraz eder. Dolayısıyla onun itirazı, Marx'ın akademik bir geleneğin içine hapsedilmesine, donuklaştırarak, mitsel bir hale bürünmesindedir. Oysa belirttiği üzere, tarihsel gerçekliğin bir olayından yola çıkarak tüm analizleri yapabilmeyi Marx'a borçluyuzdur. Foucault'nun dileği, hakiki bir Marx'ın eski haline getirilmesi değil, fakat, kesinlikle, Marx'ı bu kadar uzun süre kapatmış, iletmiş ve tehdit aracı olarak kullanmış parti dogmatizmi karşısında Marx'ı hafifletme, serbest bırakmadır (Foucault, 2011, s.347). Marksizm'in çoğunlukla yaptığı ise onu kutsallaştırmak olmuştur. Ona göre Marx, döneminden kopartılarak, bir zamandışılık içerisine hapsedilmiştir. Marx'ın kapitalist topluma dair analizlerinin hala geçerli olduğunu düşünen Foucault, bu analizlerin hala en canlı hareket olan devrimci bir hareket kurmayı başardığını da kabul eder.

Foucault'nun devlet aygıtı ve ona bağlı büyük yapılar yerine küçük ve dağılmış iktidar ve tahakküm sistemleri arasındaki ilişkiye odaklanması 68 deneyimi sonrasında rast gelir. Bu incelemelerde genel bir teori ya da ke-

sin bir araç kullanmaz. Kendi deyişiyile nesnelere bile el yordamıyla üretir (Foucault, 2012, s.173-174). Foucault'nun bu yaygınlaşan tavırda yaptığı en büyük yenilik hücrelere kadar inen iktidar ilişkilerini pratik olandan ayırmadan ortaya koymasındır. Deleuze'ün Foucault'ya göre her zaman sadece pratikler vardır (Deleuze, 2023, s.18) yorumu, Foucault'nun 68 sonrasında yaptıkları düşünüldüğünde yerli yerine oturur. Bu pratikler, onun iktidardan ne anladığı hakkında önemli ipuçları verir.

Foucault'nun politikaya bakışında Nietzsche'nin etkisi büyüktür. Said'in dediği üzere Foucault en iyi, Nietzsche'nin modern havarilerinin belki de en büyüğü ve aynı zamanda XXI. yüzyıl Batısının muhalif entelektüel yaşamının en dikkate değer açılımlarında merkezi bir sima olarak anlaşılabilir (Said, 1999, s.90). Bu etki sadece yönetime dair yani soybilimle sınırlı değildir. Foucault, Nietzsche'yi özgürleşme şansı olarak görür. Onu Nietzsche düşüncesinde etkileyen şey, bilimin rasyonelliğinin, bir deneyimin ya da bir söylemin, üretmek durumunda olduğu hakikatle ölçülmemesidir. Bunun yerine, Nietzsche'de hakikatin kendisi söylemin tarihine katılır; bir söylemin ya da bir deneyimin üzerinde, bir biçimde içsel bir etkiye sahiptir (Foucault, 2004, s.81). Hakikatin söylem içerisinde hukuki, siyasi ve ekonomik bir iktidar aygıtıyla sınırlı kalmadan, bunları aşarak sorgulanması Foucault'yu derinden etkiler. Hakikatin yanı sıra özneleşme sorunu diğer bir deyişle öznellik eleştirisi de Foucault'ya Nietzsche'den kalan başlıca mirastır. Bu sebeple çağının Marksistlerinin dilini kullanmaz Foucault. Bir sınıf bilincinden, sınıf savaşından, verili bir özneyi belirli bir sınıfa yerleştirmekten imtina eder. Köken arayışını reddediş Foucault'yu Nietzsche üzerinden bir Marx anlamaya yöneltmiştir. Nietzscheci Bir komünist tabiri, tüm bu etkiler bağlamında düşünüldüğünce ancak yerli yerine oturur.

Kaynakça

- Afory, J. & Anderson, B. K. (2015). *Foucault ve İran Devrimi* (M. Doğan, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Deleuze, G. (2023). *İktidar* (S. Özer, M. Çelik, Çev.). İstanbul: Otonom Yayınları.
- Eribon, D. (2012). *Michel Foucault* (Ş. Çiltaş, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Foucault, M. (2000). Özne ve İktidar. F. Keskin (Haz.), *Hakikat, İktidar ve Kendilik* (ss.98-106). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2000). Özne ve İktidar. F. Keskin (Haz.), *Bireylerin Siyasi Teknolojisi* (ss.106-123). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2000). Özne ve İktidar. F. Keskin (Haz.), *İktidarın Halkaları* (ss.140-162). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2000). Özne ve İktidar. F. Keskin (Haz.), *Hükümetlere Karşı İnsan Hakları* (ss.288-291). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2004). *Marx'tan Sonra-Trombadori İle Söyleşi* (Çev. G. Aksay). İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Foucault, M. (2005). Büyük Kapatılma. F. Keskin (Haz.), *GIP Manifestosu* (ss.100-103). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011). Felsefe Sahnesi. F. Keskin (Haz.), *Tarihe Geri Dönüş* (ss.273-287). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011). Felsefe Sahnesi. F. Keskin (Haz.), *Yaşam: Deneyim ve Bilim* (ss.355-371). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011b). Entelektüelin Siyasi İşlevi. F. Keskin (Haz.), *Entelektüeller ve İktidar* (ss.30-42). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011b). Entelektüelin Siyasi İşlevi. F. Keskin (Haz.), *Hakikat ve İktidar* (ss.59-86). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011b). Entelektüelin Siyasi İşlevi. F. Keskin (Haz.), *Dünyayı Anlamak İçin Yöntembilim: Marksizmden Nasıl Kurtulmalı?* (ss.238-264). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2012). İktidarın Gözü. F. Keskin (Haz.), *Hapishane Üzerine Söyleşi: Kitap ve Yöntemi* (ss. 21-38). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2012). İktidarın Gözü. F. Keskin (Haz.), *İktidar ve Beden* (ss. 38-47). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Poster, M. (2008). *Foucault, Marksizm ve Tarih* (Çev. F. Güder). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Said, W. E. (1999). Michel Foucault (Özgür Demir, Çev.). *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 9,185-194.